

SZEMLE

MICHAEL MÜLLER-WILLE – REINHARD SCHNEIDER (HRSG.)

AUSGEWÄHLTE PROBLEME DER EUROPÄISCHEN LANDNAHMEN DES FRÜH- UND HOCHMITTELALTERS

Methodische Grundlegendiskussion im Grenzbereich zwischen Archäologie und Geschichte, Bde 1-2.

Vorträge und Forschungen, Bd. XLI

(Jan Thorbecke Verlag, Sigmaringen, 1993. 368, 371 o.)

A rangos Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte 1988-ban és 1989-ben két ülésszakot is szentelt az európai honfoglalások témájának, a szokásoknak megfelelően Reichenau romantikus szigetén. A konferencia tematikájának kialakításakor meghatározó volt a szervezőknek az a szándéka, hogy konkrét példákon mutassák be a régészeti és történeti szemlélet és módszerek gyümölcsöző konfrontálását. Tudatosan kerültek a történeti-régészeti érvelést, s arra voltak kíváncsiak, hogy külön-külön az egyes diszciplínák milyen eredményre jutnak a saját önálló módszereikkel s azok alapján milyen kronológia bontakozik ki. Gyakorlati okokból azokat a „honfoglalásokat” választották témául, amelyek legalább megközelítően datálhatók: a langobárd (Volker Bierbauer és Jörg Jamut tanulmányai) és az avar 568-ra (Bálint Csanád, Hansgerd Göckenjan), az angolszászoké a Gilda és Beda Venerabilis által hagyományozott állítólagos 450. évre (Cathrine Hills és Hanna Volrath), a korai alamanni a limes-rendszer 259–260 évi összeomlására, az izlandi 870-re, a grönlandi 985-re (Michael Müller-Wille és Heinrich Beck), a magyar 896–900 közé (Mesterházy Károly és Györfly György), a normann pedig 1066-ra (Kurt-Ulrich Jäschke), miket kiegészítenek még a vikingek és skandinávok brit szigetekre partraszállásai (David M. Wilson, Rüdiger Fuchs).

Nyitótanulmányaikban *Reinhard Schneider* és *Walter Janssen* a honfoglalás-fogalom („Landnahme”) filológiai és ikonográfiai aspektusába vezeti be az olvasót, kiegészítve másik két szorosán hozzátartozó alapfogalom magyarázatával: „Landausbau, Landorganisation”. A magyar szó a német tükröfordítása lévén ugyanazt az eufémikus jelentést hordozza mint a német eredeti.

Maga a szó ugyan a IX–X. századi „Landnámok” révén létezett, mégis, ma használatos – s ma sem pontosan meghatározott – értelmét a XIX. században vette csak fel: egy nagyobb, lehetőleg lakatlan terület meghódítása, megtelepítés és országalapítás. Ezt megelőzően a landnahmen annyit tesz, mint nevet adni egy területnek. Persze, az már viszonylagos, hogy mennyire sikerült tartósnak ez az országalapítás: az angolszászok, magyarok, alamannok mind a mai napig ott élnek, míg az avarok és langobárdok államszervezete a 250. évet sem érte meg.

Az egyes régészeti tanulmányok szerzői törekedtek annak bemutatására, hogy miként ragadható meg a honfoglalók generációja a régészeti leletanyagban, a régészeti következtetések szembesítése a történeti források adataival, a régészeti leletek alapján – régészeti módszerekkel megrajzolni a honfoglalások menetét, a honfoglaló etnikumok és az őshonos népesség viszonyát. Az elemzések roppant tanulságosak, például Bálint Csanád szerint a Kárpát-medencei korai avar leletek nem datálhatók egyértelműen, vélhetően azért, mert etnikailag és kulturálisan túlságosan gyorsan szakadtak el korábbi lakóhelyüktől s kerültek ugyanakkor egy erős bizánci befolyás alá, vagy a keszthelyi kultúra etnikumában nem a későantik hagyományokat folytató pannóniaiakat, hanem az avarok által a bizánci kultúrkörből, talán Trákia vidékéről áttelepített népcsoportot feltételezi.

A régészeti elemzésekkel párhuzamosan a történeti tanulmányok a következő kérdésekre koncentráltak: a honfoglalást előidéző politikai tényezők, a honfoglalás lefolyásának jellege (mennyiben erőszakos, békés, szerződésekké jogszerűvé tette), a honfoglalók társadalmi szer-

kezete, a hadakozók és gazdálkodók aránya, a honfoglalók etnikuma, annak egységes vagy éppen tagolt volta, az őshonos népekkel kialakított politikai kapcsolat, a honfoglaló népek demográfiai jellemzése, a honfoglalás menetének katonai, logisztikai, gazdasági (adózás, birtokelkobzás stb.) aspektusai.

A magyar honfoglalással foglalkozó két tanulmányról külön nem is szólnunk, mivel szerzőinek munkái magyar nyelven számos változatban hozzá férhetőek. Előadásaik az utalásokból lemérhetően nagy érdeklődést keltenek, s a források korlátozott volta ellenére fontos viszonyítási ponttá vált a magyar honfoglalás régészeti és történeti emlékényaga. Nem utolsósorban azért, mert a klasszikus honfoglalások minden eleme együtt volt: meghatározott etnikum, megtelepedés, új államszervezet kialakítása. az angliai dán megtelepedést éppen ezért kétséges honfoglalásnak értékelni, mert a bevándorlók nem zárt etnikai közösség tagjaiként érkeztek s nem is voltak képesek tartós szervezeti formák kialakítására. Ugyanakkor *Kurt-Ulrich Jäschke* monografikus terjedelmű, s kitűnően megírt érte-

kezése az angliai normann honfoglalásról azt bizonyítja, hogy nem honfoglalásról, hanem hatalomátvételtől beszélhetünk, amelyet a felső rétegek kulturális átformálása ambíciózus vár- és városépítési programmal kísért. Mintaszerű az angliai katonai megszállás értékelése, s csak az érdekesség kedvéért utalunk a hastingsi csatában részt vevő erők nagysága körüli vitára, ami a korabeli források 50–60 ezres számát mára 6–10 ezer körüli normann partraszállóra csökkentette.

A reichenai konferencia szervezői feladták a leckét Magyarországnak, ahol 1996-ban nemzetközi tudományos rendezvényekkel emlékeznek a magyar honfoglalás 2000. évfordulójára. A magyar honfoglalásról sok szemmel c. konferenciasorozat a történeti, régészeti, nyelvészeti, néprajzi szempontokat az évente megrendezett ill. tervezett ülészekkel sikeresen szétválasztotta, remélhetőleg jelen kötetek mintájára a hazai medievisták sokféle ellentéttel terhes világa a jelen kötetben mintaszerűen bemutatott diszkuszióra is talál majd módot.

Veszprémy László

VIRGINIA H. AKSAN

AN OTTOMAN STATESMAN IN WAR AND PEACE

Ahmed Resmi Efendi, 1700–1783

The Ottoman Empire and Its Heritage, 3.

(E. J. Brill, Leiden–New York–Köln, 1995. 253 o.)

A Suraiya Faroqi és Halil Inalcik szerkesztette rangos sorozat harmadik köteteként jelent meg a McMaster University docensének monográfiája a XVIII. századi török birodalom egyik érdekes és egyúttal jelentős államférfijáról, Ahmed Resmiről. Előjáróban megjegyezhetjük, hogy az olvasó az angolszász történetírói hagyományoknak megfelelően nem száraz biográfiát vesz kézbe: a fényes karrier mögött a kor lényeges politikai, gazdasági, katonai, diplomáciai aspektusai is megjelennek.

Az első fejezet Ahmed Resmi karrierjének a kezdetét mutatja be, attól kezdve, hogy 1694-ban vagy 95-ben Kréta szigetén megszületett, egészen addig míg kiváló képességeinek és tehetségének köszönhetően 1734/35-ben Isztambulba került, majd az udvari kancelláriában gyakorlatot szerezve 1757-ben megbízzák, hogy követként Bécsbe hírvigye III. Mustafa szultán trónralépését. Eközben képet kapunk arra, hogy mit is jelentett a török adminisztrációban az ír-

noki pálya, milyen szakmai és irodalmi ismeretek, patrónusi kapcsolatrendszer volt szükséges a társadalmi és hivatali hierarchiában való emelkedéshez. Fennmaradt naplóból tudomást szerzünk irodalmi képességeiről, arról, hogy a kor szokásainak megfelelően három nyelven, perzsául, arabul és törökül verselt, s értekezett többek között a lovak erényeiről. Karrierjének hátterül az udvari kancellária szolgált, aminek XVI–XVII. századi szakosodásáról, profeszionalizálódásáról és tagolódásáról is értesülünk. A XVIII. század végére a Nagyvezír és a defterdár hivatalszervezetének létszáma 1000–1500 fő közül mozgott s a szervezet súlyának jelentőségét mutatja, hogy az igazgatásból egyre gyakrabban kerültek vezető politikai és katonai posztokra, váltak nagyvezírekké, kormányzókká több-kevesebb s inkább kevesebb kompetenciával.

A második fejezet Ahmed Resmi két európai követségét (1757–85 Bécsbe, 1763–74 Berlinbe)